

## درس آموخته‌های راهبردی فرماندهان نیروهای مسلح در توسعه و امنیت پایدار «منطقه جنوب شرق کشور» از پیروزی انقلاب اسلامی تا سال ۱۴۰۰

عراقی عبدالله<sup>۱</sup>، کریمی حمید<sup>۲</sup>، هدایتی فتح اله<sup>۳</sup>

تاریخ دریافت ۱۴۰۴/۰۵/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۰۵

### چکیده

امروزه توسعه و برقراری امنیت در گستره‌ی قلمرو سرزمینی هر کشور از وظایف اولیه و مهم نظام سیاسی حاکم در آن کشور می‌باشد. با توجه به سیاست‌های اصولی نظام، در راستای توسعه و امنیت پایدار، توجه سازمان‌های امنیتی و انتظامی و حتی نظامی معطوف به این منطقه حساس و امنیتی از کشور گردید. حضور سالیان متمادی نیروهای مسلح در این منطقه، تجربیات بسیار مفید و مهمی را در فرماندهان ارشد، متراکم نموده است. مقاله حاضر به روش میدانی با انجام مصاحبه نیمه ساختار یافته، با ۱۴ نفر از فرماندهان ارشد نیروهای مسلح که به طور مستقیم با مباحث امنیتی و توسعه ای منطقه جنوب شرق کشور ارتباط داشته، انجام گردیده است. پس از تهیه متن مصاحبه ها در قالب یک فرآیند کد گذاری مقوله های اصلی «احصاء و درس آموخته‌های راهبردی فرماندهان نیروهای مسلح تدوین گردید. تجزیه و تحلیل یافته ها، به روش تحلیل محتوای کیفی و برای بخش پایایی، از آزمون پی اسکات استفاده و و پایایی معادل ۸/۸ حاصل گردید. برای بخش روایی پژوهش از روش ارزیابی لینکولن و گوبا استفاده و در نهایت اقدامات راهبردی، سیاست‌ها و اهداف نیروهای مسلح در جهت "توسعه و امنیت پایدار" در منطقه جنوب شرق کشور از پیروزی انقلاب اسلامی تا پایان سال ۱۴۰۰ مشخص گردید.

**واژگان کلیدی:** درس آموخته، توسعه، امنیت پایدار، منطقه جنوب شرق

<sup>۱</sup>. استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه پاسداری امام حسین(ع)

<sup>۲</sup>. استادیار دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش (نویسنده مسئول) hameed.kareemi@gmail.com

<sup>۳</sup>. دانش آموخته کارشناسی ارشد حقوق عمومی دانشگاه آزاد اسلامی f.h313114@gmail.com

## مقدمه

منطقه جنوب شرق کشور از جمله مناطقی است که به واسطهٔ بافت سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و جغرافیای سیاسی خاص با تحولات عمده در زمینه بروز بحران‌های ناحیه‌ای «منطقه‌ای» در تاریخ خود روبرو بوده که عمده این تحولات را می‌توان نشأت گرفته از وجود آسیب‌های محیطی، جغرافیایی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و امنیتی دو سوی مرز توأم با حمایت و تحریک بیگانگان منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و بعضاً تنش‌های قومی/مذهبی در سطح این منطقه دانست. بدین جهت دشمنان انقلاب اسلامی و این مرز و بوم در قالب گروهک‌های مسلح در داخل و خارج از مرزهای ایران، از ابتدا تلاش نمودند به منظور مهار انقلاب و جلوگیری از حرکت کشور در زدودن آثار عقب‌ماندگی و محرومیت در منطقه جنوب شرق کشور، مانع از تحقق اهداف انقلاب اسلامی شوند. منطقه جنوب شرق ایران به دلیل همجواری با دو کشور بی‌ثبات افغانستان و پاکستان و از طرفی به دلیل اهمیت جغرافیای سیاسی و اقتصادی منطقه دارای چالش‌هایی از جهت بحران قومی/مذهبی، وضعیت بد اقتصادی و فقر آمیخته با افراط‌گرایی اسلامی بوده است. بخصوص در مناطقی که بدلیل ترویج اصلاحات سیاسی و عدم انجام فرایندهای اجرایی امنیتی این چالش‌ها تشدید شده است. از پیروزی انقلاب به بعد هراز گاهی نیز با دستمایه قرار دادن ضعف ساختارهای توسعه‌ای و اقتصادی منطقه جنوب شرق، زیر لوای مسائل قومی/مذهبی در منطقه ناامنی‌هایی بوجود آمده است، که صدمات مادی و معنوی قابل توجهی به کشور وارد شده است. از طرفی سیاست‌های منفعت‌جویانه قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای با سوء استفاده از هویت‌خواهی قوم بلوچ در پیوند با ارزش‌های ریشه‌دار فرهنگی، با راهبرد ایجاد گروه‌های تروریستی و ضد انقلاب بدنبال ضربه زدن و براندازی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران بوده‌اند. که به لطف الهی و رهبری بنیانگذار نظام مقدس جمهوری اسلامی حضرت امام خمینی «ره»، و هدایت‌های جانشین بر حق ایشان، رهبری فرزانه انقلاب، و هوشیاری مردم منطقه و حضور نیروهای امنیتی و نظامی در منطقه باعث خنثی شدن این توطئه‌ها و از طرفی موجبات توسعه نسبی و امنیت نسبی در منطقه جنوب شرق گردیده است. در طول این سالیان اقدامات گسترده‌ای از سوی نیروهای مسلح برای ایجاد امنیت و توسعه صورت گرفته است. با توجه به فرمایش فرمانده معظم کل قوا «تجربه‌های با

ارزشی که در طول سال های متمادی در یکایک شماها «مسئولین و مدیران» به وجود آمده و جمع شده، دستاورد کمی نیست، اینها متعلق به این کشور و این ملت و این نظام است، از این تجربه ها باید استفاده شود». (بیانات فرمانده معظم کل قوا ۱۳۸۴/۰۵/۱۰)؛ لذا مکتوب نبودن تجربیات کسب شده طی این سالیان و همچنین فقدان این درس آموخته های فرماندهان و مدیران عالی نیروهای مسلح در قالب مجموعه راهبرد به منظور ارتقاء سطح تصمیم گیری و بهره وری سازمانی یک خلع مهم بشمار آمده است. این مقاله با هدف تدوین درس آموخته های راهبردی «اقدامات راهبردی، سیاست ها و اهداف» فرماندهان نیروهای مسلح در "توسعه و امنیت پایدار" در منطقه جنوب شرق کشور از پیروزی انقلاب اسلامی تا سال ۱۴۰۰ چگونه است؟

### مبانی نظری

پیشینه هایی که در این تحقیق مورد بهره برداری قرار گرفته است به شرح زیر می باشد:

۱- مصطفی لطفی سال (۱۳۹۰) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود با موضوع: «الگوی امنیت پایدار در جمهوری اسلامی ایران»، انجام شده و نویسنده بدنبال تحلیل امنیت در جمهوری اسلامی ایران است. مهم ترین سوالی که در این باره مطرح گردیده؛ الگوی امنیت پایدار در جمهوری اسلامی ایران چیست؟ در این مسیر نویسنده معتقد به الگوی بومی در ارتباط با امنیت می باشد. در این نگاه بومی که همان نگاه اسلامی- ایرانی می باشد، بررسی مبانی امنیت را ضروری دانسته است. در شرایط کنونی کشور موضوع امنیت و ارتقاء و پایداری آن در راستای اهداف نظام، همچون قانون اساسی و سند چشم انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران از طریق طراحی و تدوین این الگوی بومی امکان پذیر خواهد بود، الگویی که با در نظر گرفتن مقتضیات فرهنگی، دینی و هویتی شکل گرفته باشد و زمینه ساز دست یابی به همه ارزش ها و آرمان های دینی و اهداف ملی و انقلابی باشد. برای دست یابی و شناسایی این الگو این تحقیق با روش توصیفی- تحلیلی انجام شده است». که در نهایت در جواب سوال اصلی، الگوی امنیت پایدار در جمهوری اسلامی ایران را الگوی تعادل محور معرفی می نماید. که گزاره

های اصلی آن از مکتب امنیتی اسلام به عنوان ایدئولوژی اصلی در جمهوری اسلامی گرفته شده است که ایمان به توحید در کانون این الگو قرار دارد و تربیت دینی راهبرد اصلی آن می باشد.

۲- احسان پور امیری (۱۳۹۷) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود با موضوع: «امنیت پایدار در شرق ایران، مطالعه موردی سیستان و بلوچستان»، به مباحث امنیت پایدار و توسعه در استان سیستان و بلوچستان پرداخته است. نویسنده این پایان نامه بیان می‌دارد: «وجود امنیت در هر جامعه‌ای موجب رضایت‌مندی مردم و در نتیجه باعث مشروعیت و مقبولیت نظام سیاسی می‌گردد، به همین دلیل دولت‌ها برای ماندگاری مقبولیت و مشروعیت خود باید توجه ویژه‌ای به مقوله امنیت به خصوص امنیت پایدار چه در درون و چه در بیرون از مرزهای خود داشته باشد. امنیت پایدار امنیتی است که همه عوامل مؤثر سیاسی و اجتماعی و فرهنگی و امنیتی و غیره در کنار هم و در تعامل با هم به کار گرفته می‌شوند، تا ارزش‌های اساسی مورد هجوم قرار نگیرند و در صورت وقوع تهاجم فرهنگی، اقتصادی و سیاسی یا نظامی این ارزش‌ها فدای کسب صلح نگردیده و از آنها دفاع شود. از این رو، نویسنده هدف اصلی این تحقیق را بررسی امنیت پایدار در شرق ایران «استان سیستان و بلوچستان» عنوان کرده است. بررسی تأثیر عوامل اقتصادی، جمعیت روستایی و موقعیت جغرافیایی سیستان و بلوچستان بر امنیت پایدار از دیگر اهداف این تحقیق است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که در بررسی زمینه‌های ناپایداری در منطقه و شاخص‌های امنیتی مناطق روستایی استان سیستان و بلوچستان در ابعاد محیطی، اقتصادی و اجتماعی فرهنگی با آسیب‌پذیری مواجه‌اند که مشکلات متنوعی در زمینه‌ی پایداری امنیت ایجاد می‌کند و در صورت برطرف شدن این مشکلات زمینه‌ی مناسب برای ایجاد پایداری امنیت در این استان به وجود خواهد آمد».

۳. محمد قاسمی و محسن صفی پور، سال ۱۳۹۲ مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی اقدامات انسدادی مرز استان سیستان و بلوچستان بر امنیت استان از دیدگاه صاحب نظران» انجام شده و نویسنده در این مقاله بیان می‌کند «از چندی پیش انسداد مرزها در کشور ایران در حال اجرا است و این انسداد به صورت حفر کانال، احداث پاسگاه، نصب سیم خاردار، دیوارکشی و استفاده از تجهیزات مدرن واپاشی «پتیک» انجام می‌شود. با این حال انسداد مرز که با صرف

هزینه های بسیار زیاد امکان پذیر است، اگر از سوی ارگان های مرتبط مورد بی مهری قرار گیرد، نه تنها نتیجه مثبتی نخواهد داشت، بلکه باعث به وجود آمدن مشکلاتی در منطقه نیز خواهد شد». نویسندگان در این تحقیق میزان تأثیر انواع انسدادها «نصب سیم خاردار، حفر کانال و خاکریز، گسترش پاسگاه ها و ساخت برجک های دیده بانی، ساخت دیوارهای بتنی و نصب دوربین های مدار بسته» در مرزهای استان سیستان و بلوچستان بر امنیت آن استان را از دیدگاه صاحب نظران و خبرگان بررسی نموده اند. این تحقیق از نظر هدف، کاربردی و نحوه جمع آوری اطلاعات تحقیق، اسنادی- پیمایشی است. جامعه آماری تحقیق شامل؛ خبرگان و صاحب نظران مرتبط با موضوع در سطح استان سیستان و بلوچستان اعم از نظامی، انتظامی، مرزبانی، قضایی و دیگر افراد مرتبط با حداقل بیش از چهار سال سابقه کار در استان است. نمونه مورد مطالعه شامل ۶۱ نفر است که تعداد ۵۵ نفر آنان مرد و ۶ نفر زن بوده و به صورت تمام شماری در دسترس انتخاب شده اند. از دیدگاه پاسخگویان، اقدامات صورت گرفته در خصوص انسداد مرزهای شرقی کشور، بیشترین تأثیر را به ترتیب بر شاخص های؛ واپایش تردهای غیرمجاز، کاهش تحرکات اشرا، جلوگیری از ورود انواع موادمخدر، جلوگیری از خروج تولیدات داخلی و مدیریت و واپایش بهتر بر مرزها و کمترین تأثیر را نیز به ترتیب بر شاخص های؛ افزایش سطح درآمد مرزنشینان، اشتغال زایی و افزایش تولید ملی داشته است.

۴- مریم وریج کاظمی سال ۱۳۹۹. مقاله ای تحت عنوان «بررسی ریشه های بحران امنیتی در جنوب شرق ایران متأثر از مرز مشترک با پاکستان»، نوشته و در این مقاله بیان شده «در طول دوره حیات واحد های سیاسی، ثبات نسبی مناطق مرزی همواره عامل چالش برانگیز برای حفظ موجودیت کشورها به حساب می آمد و حتی این موضوع می تواند به دلیل عدم برنامه ریزی مناسب و مدیریت صحیح بسترهای مساعدی را برای فروپاشی سیستم حکومتی کشورها هموار سازد. ایران نیز به دلیل قرارگیری در کانون بحرانی منطقه خاور نزدیک بزرگ و همجواری با کشورهای عمدتاً بی ثبات از تأثیرات مخرب تهدیدات فرامرزی که به سمت موضوعات قومی/ مذهبی نشانه رفته در امان نبوده است، بخصوص در مناطق جنوب شرق کشور که بیشترین آسیب را از لحاظ قاچاق مواد مخدر، انسان و پدیده تروریسم و افراط گرایی قومی/مذهبی به خود دیده است. نویسندگان در این مقاله با روش تحلیلی، توصیفی و با استفاده از

منابع علمی ضمن بررسی مناطق مرزی جنوب شرق کشور و رابطه آن با کشور پاکستان و مسائل قومی/مذهبی بین شان به این سوال که آیا رشد تمایلات بنیادگرایانه و افراطی مذهبی در پاکستان می تواند با ایجاد بی ثباتی، چالش های امنیتی مدنظر مداخله گران منطقه ای و فرمانطقه ای را در منطقه جنوب شرق ایران برقرار سازند، می پردازد. در این بررسی نشان داده می شود که بحران بر فضاهای جغرافیایی، سیاسی و اقتصادی و شکل گیری تنش های قومی/مذهبی، رشد بنیادگرایی و رادیکالیسم اسلامی و دخالت نیروهای فرمانطقه ای در پاکستان به طور مستقیم با مباحث امنیتی منطقه جنوب شرق ایران در ارتباط مستقیم است».

۷- محمد رضوی و سید مهدی حسینی، سال ۱۳۹۵ مقاله ای تحت عنوان «تبیین عوامل تروریستی مؤثر بر ناامنی مرزهای جنوب شرق کشور «سراوان» ۱۳۹۳-۱۳۹۰»، تدوین و نویسندگان در این مقاله بیان می کنند که . «مناطق بی ثبات همجوار جمهوری اسلامی ایران به ویژه در جنوب شرق باعث دغدغه ها و نگرانی های راهبردی شده اند. به طوری که در صورت غفلت حکومت مرکزی، می توانند تهدیدی علیه امنیت ملی ایران باشند. در این ارتباط نویسنده مقاله بر بنیاد پژوهشی خاص، متغیرهای عوامل تروریستی در منطقه، را موردکاوش قرار داده است. هدف نویسنده گان مقاله، مطالعه حادثه تروریستی در ابعاد داخلی و خارجی و امنیت در جنوب شرق کشور است. همچنین نویسنده گان در این مقاله سعی نموده اند تا تأثیر این عوامل در حادثه تروریستی جنوب شرق ایران «سیستان و بلوچستان» را مطالعه و مورد تحلیل قرار دهند. و به این پرسش که هر کدام از عوامل داخلی و خارجی به چه میزان در ایجاد حادثه تروریستی جنوب شرق ایران «سراوان» تأثیر دارد پاسخ دهند. این عوامل در بُعد داخلی و خارجی مورد بررسی قرار گرفته است. نویسنده گان مقاله به روش، پیمایشی، میدانی و با هدف، کاربردی بدنبال جواب سوال اصلی مقاله بوده اند. به طوری که داده ها با استفاده از پرسش نامه باز و بسته ۵ گزینه ای لیکرت گردآوری شده و در طراحی آن، پرسش های اسمی برای ویژگی های فردی پاسخگویان و رتبه ای برای اندازه گیری مفاهیم مندرج در فرضیه ها استفاده نموده اند. و نیز جامعه آماری این تحقیق ۱۲۰ نفر و به صورت تمام شمار انتخاب شده که شامل تمام مرزبانان درجه ۱ و ۲، فرماندهان و جانشینان پاسگاه های مرزی، مسئولان امنیتی و معاونان سیاسی و امنیتی می باشد. تحلیل آماری با استفاده از **spss** و آزمون تی مستقل انجام شده

است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد عوامل داخلی و خارجی هر کدام به سهم خود در ایجاد حادثه تروریستی جنوب شرق کشور «سراوان» مؤثر می‌باشد ( $P < 0.01$ ) که سهم عوامل خارجی بیشتر است».

۸- خانم احترام سعادت فر دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه باقرالعلوم «علیه السلام»، ۱۳۸۹ مقاله‌ای تحت عنوان «مرجع امنیت از دیدگاه امام خمینی «ره»». نویسنده مقاله با طرح این پرسش که مرجع امنیت از دیدگاه امام خمینی «ره» چیست؟ به نگارش این مقاله پرداخته است. براساس این مقاله، نگاه حضرت امام «ره» به مفهوم امنیت، نگاهی کلان نگر و عمیق است و به تعبیر دیگر، ایشان برای مقابله با هرج و مرج و ناامنی، هر نظمی را مورد تأیید قرار نمی‌دهد. و در ادامه، برخی از مؤلفه های امنیت زا، مانند امنیت سیاسی، فرهنگی و غیره بیان می‌شود. در مجموع می‌توان گفت که مرجع امنیت در آرا و اندیشه حضرت امام «ره»، صورتی ترکیبی و چندگانه دارد و جامعه، رژیم و دولت را شامل می‌شود. که این مراجع، رابطه ای تعاملی و استدلالی با یکدیگر دارند.

۹- سیدمهدی اکرمی، حسین ذوالفقاری، محمدرضا شعبانی اصل و جمال شفیعی، فصلنامه علمی امنیت ملی دوره ۱۱ شماره ۴۲ اسفند ماه سال ۱۴۰۰. مقاله‌ای تحت عنوان «طراحی الگوی راهبردی تحکیم و ارتقاء امنیت در استان سیستان و بلوچستان» نوشته نویسندگان با هدف طراحی الگوی راهبردی تحکیم و ارتقاء امنیت در مناطق مرزی استان سیستان و بلوچستان این مقاله را به رشته تحریر درآوردند. «امنیت یک نیاز اولیه برای زندگی اجتماعی است و جزء مهمی از حقوق شهروندی محسوب می‌گردد، تامین امنیت و افزایش احساس امنیت شهروندان از مهم‌ترین وظایف و تکالیف حکومت «دولت» به حساب می‌آید. استان سیستان و بلوچستان یکی از مناطق مرزی ج.ا.ا. محسوب می‌شود که همواره از فقدان امنیت و وجود تهدیدات فراوان رنج می‌برد. با عنایت به موارد فوق، پژوهش حاضر با هدف طراحی الگوی راهبردی تحکیم و ارتقاء امنیت در مناطق مرزی استان سیستان و بلوچستان به رشته تحریر درآمده است. برای دستیابی به داده‌ها با بهره‌گیری از ادبیات و مبانی نظری و مصاحبه با خبرگان و صاحب‌نظران پرسشنامه محقق ساخته متشکل از ۸۰ در ابعاد «جغرافیای طبیعی و انسانی»، «فرهنگی و اجتماعی»، «مدیریتی»، «سیاسی»، «اقتصادی»، «نظامی و انتظامی» و

«قضایی و قانونی» تدوین و یک نمونه آماری ۱۴۰ نفره به سوالات آن پاسخ دادند. روایی پرسشنامه از سه طریق روایی محتوا، سازه و سنجش اعتبار محتوا تأیید و پایایی آن نیز توسط آزمون آلفای کرونباخ در نرم‌افزار SPSS، ۰/۹۵۳، محاسبه گردید. با تحلیل پرسشنامه به کمک آزمون KMO، بارتلت و آزمون همبستگی رتبه‌ای پیرسون، نتیجه گرفته شد که ارتباط مثبت و معناداری بین ابعاد هفت‌گانه وجود دارد و بر اساس آزمون فریدمن اولویت ابعاد به شرح ذیل می‌باشد: «مدیریتی»، «اقتصادی»، «سیاسی»، «نظامی و انتظامی»، «قضایی و قانونی»، «فرهنگی و اجتماعی» و «جغرافیای طبیعی و انسانی».

۳- منصور خمری و ابراهیم معمری (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با موضوع تحلیل و ارزیابی استراتژی‌های امنیت پایدار در منطقه ژئوپلیتیکی جنوب شرق ایران (مورد پژوهش: استان سیستان و بلوچستان) به مبحث امنیت پایدار در منطقه جنوب شرق پرداخته‌اند. در این پژوهش نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای (سوات<sup>۱</sup>) امنیت پایدار در منطقه مرزی در قالب مدل سوات مطالعه و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که وضعیت امنیت پایدار استان سیستان و بلوچستان از الگوی تهاجمی تبعیت می‌کند. با توجه به تعریف این الگو، باید راهبردهایی را اتخاذ نمود که با بهره‌گیری از نقاط قوت درصدد بهره برداری از فرصت‌ها در آینده بتوان به پایداری امنیت دست یافت. در نهایت با شرایط فعلی، به اولویت‌بندی راهبردها مناسب در جهت آمایش مناطق مرزی مشخص گردید. یافته‌های حاصل از الویت‌بندی راهبردها نشان می‌دهد که از بین راهبردهای تدوین شده بالاترین جذابیت مربوط به آماده سازی حداکثری نیروی‌های انتظامی و علی‌الخصوص مرزی جهت مقابله با ناامنی‌های و گروه‌های تکفیری-تروریستی است».

**درس آموخته:** عبارت درس آموخته به طور گسترده‌ای جهت توصیف افراد، فعالیت‌ها و سایر چیزهای مربوط به یادگیری از تجربیات، به منظور بهبود کارها استفاده می‌گردد. فرآیند درس آموخته‌ها در یک سازمان، یکرویه رسمی یادگیری است که به کمک آن، افراد و سازمان قادر خواهند بود خطر تکرار اشتباه‌ها را کاهش داده و شانس تکرار موفقیت‌ها را افزایش دهند. (زاهدی و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۲) هدف از فرآیند درس آموخته‌ها یادگیری مؤثر از تجربیات و

توسعه و اصلاح رویه های موجود در جهت بهبود عملکرد می باشد. از دلایل حرکت سازمان ها به سمت ثبت و مدیریت درس آموخته ها می توان کسب تجربیات ارزشمند به وسیله افراد درگیر در پروژه در حین کار، جدایی برخی مهندسان و خبرگان از سازمان در حین یا پس از اتمام کار پروژه، بهبود فرآیند اجرای پروژه ها، کاهش زمان و هزینه آنها با انتقال تجارب، جلوگیری از بروز مشکلات مشابه و پرهیز از دوباره کاری ها و سعی و خطا، سرعت بخشیدن به فرآیند تصمیم گیری، افزایش کیفیت تصمیمات و کاهش زیان های تصمیم، دانسته است. (زاهدی و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۳)

**تعریف عملیاتی درس آموخته ها:** فعالیت های مثبت و منفی فرماندهان نیروهای مسلح که در قالب اقدامات در مناطق مختلف خدمتی بر اساس مأموریت های واگذار شده توسط رده مافوق به عنوان یک منبع مناسب برای یادگیری نیروهای زیر دست می تواند مورد استفاده قرار گیرد. در واقع یک درس آموخته، درک بدست آمده از یک تجربه است. درس آموخته های فرماندهی در صورت ثبت، ضبط و دسته بندی، می تواند به عنوان یک راهبرد برای مدیران و فرماندهان آینده مورد استفاده قرار گیرد. حسن استفاده از درس آموخته های فرماندهی در جلوگیری از تحمیل هزینه های اضافی یا تکراری مادی و معنوی به نیروهای مسلح و کشور است.

به عبارت دیگر درس آموخته ها، دارایی مهم یک سازمان محسوب می شود. دست و پنجه نرم کردن با مشکلات متنوعی که در اجرای موفق این فعالیت ها وجود دارد، موجب می شود افراد چیزهای جدیدی یاد بگیرند. اگر این چیزهای جدید را در ابتدای فعالیت می دانستند سریعتر، کم هزینه تر و راحت تر آن را به انجام می رساندند. به این موارد درس آموخته گفته می شود (محقق)

"برقراری امنیت پایدار" در یک منطقه، بدون شک نیازمند مولفه های فراوانی است. تأثیر متقابل اقتصاد و امنیت یکدیگر، عوامل فرمانطقه ای، فرهنگ، اعتقادات و باورهای قومی و مذهبی و... می تواند در استقرار امنیت پایدار نقش به سزایی داشته باشند. چون امنیت پدیده ای ثابت و مشخص نیست بنابراین عامل زمان، ایدئولوژی، اوضاع واحوال بین المللی، موقعیت کشور

و دید و نظر رهبران، نخبگان و مردم در کیفیت و کمیت امنیت و نحوه تحصیل و حفظ آن تأثیر به سزایی دارد. (لکزایی، ۱۳۹۴: ۳۵)

مؤلفه های تشکیل دهنده امنیت ملی از دیدگاه رهبر معظم انقلاب: مؤلفه های امنیت ملی متعدد می باشد، هرکدام از این مولفه ها، اهمیت بسیار زیادی برای حفظ اقتدار و امنیت ملی کشور دارد. از جمله مولفه های تشکیل دهنده امنیت ملی می توان به این موارد اشاره نمود: ۱- خودکفایی و استقلال اقتصادی ۲- اتحاد و همبستگی ملی ۳- قدرت دفاعی و نظامی ۴- رهبری و ولایت فقیه (افخمی، ۱۳۹۶: ۲۲).

آسیب های امنیت ملی : در بحث مخاطرات و آسیب های متصور برای امنیت ملی می توان، از دو بخش آسیب درونی و یا بیرونی نام برد. از جمله آسیب های درونی امنیت ملی می توان به آسیب های فرهنگی «غربزدگی، دوری از معنویت، فساد اخلاقی و...»، مدیریتی «باند بازی، رانت خواری، قدرت طلبی، ضعف مدیریت و...»، سیاسی «گرایش سازش با امریکا، بی اعتمادی مردم به مسئولان، تفرقه و اختلاف در کارگزاران و...»، اقتصادی «تورم، گرانی، اختلاس، تجمل گرایی و...» و اجتماعی «قاچاق، مواد مخدر، فساد اداری و...» (اسکندری، ۱۳۹۴: ۳۶)

**امنیت پایدار:** «پایداری» مفهوم تازه ای است که به ویژه در روند تحولات جهانی در سه دهه گذشته و بر اثر بیم ها و امیدهای نو، طرح شده، گسترش یافته و باقبال روبه رو شده است. پایداری و مفاهیم ترکیبی آن مانند "امنیت پایدار" ناظر بر درک جامعی است که بر پایه آن، به همه عوامل مؤثر سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و امنیتی در کنار یکدیگر و در تعامل با هم توجه می شود. (نصیری، ۱۳۸۴: ۸۲)

طرح مفهوم امنیت پایدار مختص یک مفهوم نو در مباحث امنیتی است. امنیت پایدار، مستلزم توجه به تمامی وجوه امنیت است.

امنیت در عصر جهانی شدن را باید در تعامل و تقابل با موضوع هایی مانند رژیم بین المللی، هنجارها، توسعه، وابستگی متقابل، بازیگران بین المللی و سازمان های غیردولتی تفسیر کرد. مقوله های امنیت پایدار، دارای دو مؤلفه امنیت داخلی و امنیت خارجی یا بین المللی است. درواقع امنیت پایدار تنها با اشراف به مؤلفه های قدرت ملی و در قبال پدیدارهای داخل هر

جامعه محقق نمی‌شود، بلکه یک بعد مهم امنیت، ناظر بر امنیت در روابط خارجی است. برای تحقق امنیت پایدار باید منبع تهدید شناخته شود و مشخص گردد که تهدید موردنظر منشأ خارجی یا داخلی دارد. اهم مولفه‌های امنیت پایدار عبارت‌اند از:

وجود توان بازدارندگی در برابر تهدید خارجی، برخورداری از سیاست خارجی موفق و تعامل با کشورهای تأثیرگذار جهان، داشتن قدرت اقتصادی و نظام حکمرانی خوب (سایت پلیس) توسعه در لغت: به معنای وسعت دادن، پیشرفت «فرهنگ لغت معین»، و یا رشد تدریجی در جهت پیشرفته‌تر شدن، قدرتمندتر شدن و حتی بزرگ‌تر شدن است. (فرهنگ لغات آکسفورد، ۲۰۰۱)

بروکفلید در تعریف توسعه می‌گوید: توسعه را باید برحسب پیشرفت به‌سوی اهداف رفاهی نظیر کاهش فقر، بیکاری و نابرابری تعریف کنیم. (جان بزرگی، ۱۳۸۸: ۷۵)

«تعریف عملیاتی توسعه»: به‌طور کلی توسعه جریانی است که در خود تجدید سازمان و سمت‌گیری متفاوت کل نظام اقتصادی-اجتماعی را به همراه دارد. توسعه علاوه بر اینکه بهبود میزان تولید و درآمد را دربردارد، شامل دگرگونی‌های اساسی در ساخت‌های نهادی، اجتماعی-اداری و همچنین ایستارها و دیدگاه‌های عمومی مردم است. توسعه در بسیاری از موارد، حتی عادات و رسوم و عقاید مردم را نیز دربرمی‌گیرد. (ازکیا مصطفی، ۱۳۸۷: ۳۲۴)

ایشان در نتیجه‌گیری خود از بحث توسعه، توسعه را به معنای کاهش فقر، بیکاری، نابرابری، صنعتی شدن بیشتر، ارتباطات بهتر، ایجاد نظام اجتماعی مبتنی بر عدالت و افزایش مشارکت مردم در امور سیاسی جاری تعریف می‌کند. (ازکیا مصطفی، ۱۳۸۷: ۳۲۴)

در مباحث توسعه، مهمترین نکته، پیچیدگی تعریف آن و در آمیختگی موضوع آن با جنبه‌های زبانی، تاریخی و فرهنگی است. توسعه مفهومی است که به ویژه پس از جنگ جهانی دوم و ظهور ملل تازه استقلال یافته و مسائل آن رواج یافت. توسعه از دیدگاه تودارو به عنوان یک جریان چند بعدی محسوب می‌شود که مستلزم تغییرات اساسی و تجدید سازمان و جهت‌گیری در مجموعه نظام اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، در سطوح ملی، بین‌المللی و در ساختارهای نهادی، اجتماعی و اداری و سیاسی و طرز تلقی و حتی آداب و رسوم و باورهای مردم می‌باشد؛ به نحوی که هماهنگ با نیازهای متنوع اساسی و خواسته‌های افراد و

گروه‌های اجتماعی و ملت‌ها، جامعه و جهان را از حالت نامطلوب زندگی گذشته، خارج و به سوی وضع یا حالتی از زندگی که از نظر مادی و معنوی بهتر است سوق می‌دهد؛ وی سه معیار اساسی در سه بعد فرهنگی، اقتصادی و سیاسی- اجتماعی برای توسعه مطرح کرده که به ترتیب شامل عزت نفس یا اعتماد به نفس، تامین معیشت زندگی و آزادی یا گسترش دامنه انتخاب می‌باشد. (معزی، وثوقی، ۱۳۹۷: ۳۲)

تقسیم‌بندی جوامع براساس سطح توسعه: به طور کلی، کشورهای جهان به دودسته، کشورهای درحال توسعه و کشورهای توسعه یافته تقسیم می‌شوند. بر همین مبنا و براساس این معیار، برای نامگذاری این دودسته جوامع، از اصطلاحات دیگری نیز استفاده می‌شود. از جمله، معروف‌ترین آنها عبارتند از: کشورهای عقب مانده درمقابل کشورهای پیشرفته، کشورهای غیرصنعتی درمقابل کشورهای صنعتی، کشورهای کم رشد درمقابل کشورهای رشد یافته، کشورهای کمتر توسعه یافته درمقابل کشورهای توسعه یافته، کشورهای فقیر درمقابل کشورهای غنی، کشورهای جنوب درمقابل کشورهای شمال، کشورهای جهان سوم درمقابل کشورهای جهان اول.

اگرچه نامیدن این دودسته جوامع، با استفاده از هریک از اصطلاحات فوق، در اصل مسأله تفاوتی ایجاد نمی‌کند، اما به کاربردن هریک از این عبارات نشان دهنده ی نگرشی خاص به مسأله است. به طور مثال، استفاده از اصطلاح کشورهای عقب نگه داشته شده برای دسته اول، القای این مطلب است که مسبب توسعه نیافتگی آنها کشورهای پیشرفته می‌باشند.

"توسعه پایدار": فرآیند پایدار تغییرات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و محیطی برای افزایش و ترقی رفاه و خوشبختی طولانی مدت کل اجتماع است. به عبارتی دیگر، یک فرآیند چندبعدی است که به گونه‌ای پایدار، درصد و وحدت اهداف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و محیطی است. "توسعه پایدار" می‌تواند به مثابه فرآیند تغییرات چند بعدی مؤثر بر جامعه تعریف شود؛ رشد اقتصادی، بهبود شرایط محیطی و حفظ ارزش‌های محیطی به گونه‌ای مساوی از مشخصه‌های مهم آن است. توسعه پایدار با هدف برطرف کردن احتیاجات انسانی و بهبود کیفیت زندگی، به عنوان قالب مناسب برای نگرش به نحوه بهره‌برداری از منابع و ایجاد رابطه متعادل و متوازن بین انسان و طبیعت محسوب می‌شود. (مختاری هشی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۴۱)

توسعه جریانی چند بعدی است که در خود تجدیدسازمان و سمت گیری متفاوت کل نظام اقتصادی اجتماعی را به همراه دارد و علاوه بر بهبود در میزان تولید و درآمد، شامل دگرگونی اساسی در ساختمان های نهادی، اجتماعی، اداری و همچنین ایستارها و وجه نظرهای عمومی مردم است. در بسیاری از موارد حتی عادات، رسوم و عقاید مردم را نیز در بر می گیرد. از این رو شناخت و درک شرایط و مقتضیات جوامع انسانی و نیازها و تقاضاهای آنان در ابعاد مادی و معنوی از جمله اقدامات اساسی در مسیر پیشرفت و توسعه تلقی می شود.

"توسعه پایدار" فرآیند پایدار تغییرات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و محیطی برای افزایش و ترقی رفاه و خوشبختی طولانی مدت کل اجتماع است. به عبارتی دیگر، یک فرآیند چندبعدی است که به گونه ای پایدار، درصدد وحدت اهداف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و محیطی است. "توسعه پایدار" می تواند به مثابه فرآیند تغییرات چند بعدی مؤثر بر جامعه تعریف شود؛ رشد اقتصادی، بهبود شرایط محیطی و حفظ ارزش های محیطی به گونه ای مساوی از مشخصه های مهم آن است. (افتخاری، ۱۳۸۷: ۸۹)

ابعاد توسعه پایدار: توسعه پایدار به علت گسترش موضوعی ابعاد گسترده ای را شامل می شود و اصول آن بر موارد زیر تاکید دارد:

۱- ابعاد اجتماعی و اقتصادی شامل: تسریع توسعه پایدار در کشورهای در حال توسعه، فقرزدایی، تغییرالگوی مصرف، تحولات جمعیتی، تامین سلامت، تامین مسکن مناسب و تلفیق برنامه ریزی محیط زیست و توسعه.

۲- منابع: شامل حفاظت اتمسفر، استفاده مناسب از زمین، حفاظت جنگلها، کویرزدایی، توسعه کوهستانها، کشاورزی و توسعه پایدار، تنوع زیستی، بیوتکنولوژی پایدار، حفاظت اقیانوسها، حفاظت و مدیریت منابع آب، مدیریت مواد شیمیایی سمی و زباله های خطرناک، زباله های جامد و فاضلاب ها و زباله های اتمی.

۳- مشارکت مردمی: شامل مشارکت همه اقشار در فرایند توسعه، توجه به زنان و جوانان و کودکان، مشارکت مردم بومی، سازمانهای غیردولتی، نقش مسئولان محلی، کارگران و کارکنان در حوزه های مختلف.

۴- روش‌های اجرایی: شامل منابع مالی و نحوه تامین آنها، انتقال تکنولوژی، علوم در خدمت توسعه، آموزش عمومی، ظرفیت سازی نهادهای مورد نیاز، قوانین و مقررات و اطلاعات مورد نیاز.

منطقه جنوب شرق کشور: منطقه جنوب شرق ایران که انطباق بسیار زیادی با استان هشتم دارد شامل سه استان کرمان، هرمزگان، و سیستان و بلوچستان می‌شود. منطقه جنوب شرق ایران از شمال به استان‌های خراسان جنوبی و یزد، از شرق به پاکستان و افغانستان، از جنوب به دریای مکران و خلیج فارس و از غرب به استان‌های یزد و فارس محدود می‌شود. (علی زاده مینا، ۱۳۹۹: ۳۴)

عوامل مؤثر در فراهم شدن بسترهای مناسب جهت امنیت و توسعه پایدار: توسعه و حرکت به سوی آن، تقویت مبانی قدرت ملی، امنیت پایدار در کشور و فراهم شدن بسترهای مناسب جهت توسعه پایدار

چارچوب مفهومی: چارچوب مفهومی تحقیق، پایه و اساس طراحی سؤال مصاحبه و شروع کار میدانی محقق است. این چارچوب مبنای تهیه سؤال مصاحبه و نقشه راه انجام کلیه امور مربوط به فعالیت‌های میدانی محقق به منظور دستیابی به پاسخ سوال تحقیق یعنی تدوین درس آموخته‌های راهبردی فرماندهان نیروهای مسلح در سه حوزه اقدامات راهبردی، سیاست‌ها و اهداف نیروهای مسلح در توسعه و امنیت پایدار "منطقه جنوب شرق کشور" از پیروزی انقلاب اسلامی تا پایان سال ۱۴۰۰ قرار داشته است. الگوی اجرایی و پیاده سازی طرح مفهومی پژوهش:

- مرحله بررسی و جمع آوری منابع پژوهش: اعم از کتاب، رساله، پایان نامه، طرح‌های پژوهشی، مقالات، فیلم، عکس، صوت و سایت‌های اینترنتی
- مرحله اصلی پژوهش، حضور میدانی در منطقه با انجام مصاحبه نیمه ساختار یافته با نخبگان نیروهای مسلح و مستند سازی درس آموخته‌های راهبردی فرماندهان نیروهای مسلح
- مرحله استخراج درس آموخته‌های راهبردی فرماندهان نیروهای مسلح که از دل مصاحبه‌ها انجام گرفته است.

- تجزیه و تحلیل یافته‌های حاصل از مصاحبه
- تدوین درس آموخته‌های راهبردی فرماندهان نیروهای مسلح، در محور اساسی پژوهش: توسعه و امنیت پایدار

## روش شناسی تحقیق

نوع تحقیق کاربردی و بوسیله ابزار مشاهده و از طریق مصاحبه های نیمه ساختار یافته از جامعه آماری جمع آوری و دسته بندی گردیده است. پس از انجام مصاحبه با ۱۰ نفر از خبرگان به روش نیمه ساختار یافته با جامعه آماری و نمونه های هدفمند انتخاب شده، در ابتدا صوت مصاحبه ها که به عنوان واحد اصلی یافته ها می باشد «واحد تحلیل» چندین مرتبه توسط دو کد گذار به صورت دقیق و کامل شنیده شده است. و سپس بر اساس نقشه راه مضامین مشخص شده برای پژوهش «درس آموخته‌های راهبردی فرماندهان، نیروهای مسلح در توسعه و امنیت پایدار "منطقه جنوب شرق" از پیروزی انقلاب اسلامی، تا سال ۱۴۰۰» تمام صوت مصاحبه دقیق به متن تبدیل شده است. سپس متن تک تک نمونه‌ها به صورت کاملاً تخصصی چندین بار مطالعه گردیده است. به طوری که یک درک عمیق و کلی از محتوای یافته ها در راستای هدف و سوال پژوهش بدست آمده است. کد گذاری، تعیین مضامین و جملات کلیدی؛ تعیین برچسب‌ها، زیر مقوله بندی و تعیین مقوله های اصلی پس از پیاده سازی متن مصاحبه های انجام شده با نمونه و جامعه آماری نخبه و متخصص که از قبل مشخص گردیده بود، طی سه مرحله، ۱- کد گذاری و تعیین مضامین و جملات کلیدی ۲- تعیین برچسب ها و زیر مقوله بندی ۳- و تعیین مقوله‌های اصلی؛ بر اساس هدف و سوال تحقیق اقدام گردید.

- پایایی کد گذاری زیر مقوله ها و برچسب‌ها و زیر مقوله بندی یافته‌های پژوهش «مصاحبه ها» بر اساس فرمول ویلیام اسکات: به جهت بالا بردن ضریب اطمینان و پایایی پژوهش، کدگذاری متن مصاحبه‌ها در دو مرحله انجام گردید. با توجه به نقشه راه کد گذاری، برای احصاء جملات کلیدی جامعه آماری پژوهش که از نخبگان و متخصصان حوزه اصلی مرتبط با هدف و سوال پژوهش هستند، در نهایت جدول «۱» به عنوان پایه و ملاک محاسبه پایایی کدگذاری زیر مقوله‌ها و برچسب بر اساس فرمول ویلیام اسکات بدست آمد.

| ردیف                                                     | جملات کلیدی                                   | کد<br>برچسب | فراوانی<br>برچسب | درصد<br>اسمی زیر<br>مقوله | توان ۲<br>درصدها | نوع  |
|----------------------------------------------------------|-----------------------------------------------|-------------|------------------|---------------------------|------------------|------|
| ۱                                                        | شناخت به محیط «مردم و منطقه»                  | ۰۱          | ۱۳               | ٪ ۸۵                      | ۷,۲۲۵            | فرعی |
| ۲                                                        | شکاف های قومی/مذهبی                           | ۰۲          | ۱۱               | ٪ ۷۵                      | ۵,۴۰۰            | فرعی |
| ۴                                                        | اعتماد کردن به مردم                           | ۰۴          | ۱۴               | ٪ ۱۰۰                     | ۱۰,۰۰۰           | اصلی |
| ۵                                                        | بومی سازی امنیت منطقه                         | ۰۵          | ۲۸               | ٪ ۱۰۰                     | ۱۰,۰۰۰           | اصلی |
| ۶                                                        | نفوذ سران و بزرگان طوایف                      | ۰۶          | ۱۴               | ٪ ۸۵                      | ۷,۲۲۵            | فرعی |
| ۷                                                        | محرومیت زدایی و اقدامات فنی مهندسی            | ۰۷          | ۲۳               | ٪ ۱۰۰                     | ۱۰,۰۰۰           | اصلی |
| ۸                                                        | تلفیق و پیوند اقدامات محرومیت زدایی و عملیاتی | ۰۸          | ۹                | ٪ ۱۰۰                     | ۱۰,۰۰۰           | اصلی |
| جمع درصد توافق مشاهده شده                                |                                               |             |                  | ۹۵/۲۵<br>٪                | ۶۲,۹۲۵           |      |
| عدد توان دوم مجموع درصد توافق مشاهده شده کل زیر مقوله ها |                                               |             |                  |                           | ۶۲,۹۲۵           |      |

جدول (۱) برچسب‌ها و زیر مقوله‌ها

۲- روایی یافته‌های پژوهش «مصاحبه‌ها» بر اساس نظریه لینکولن و گوبا

الف) روایی بر اساس مؤلفه باور پذیری : برای باور پذیری نتایج تجزیه و تحلیل پژوهش اولاً از اشخاص متخصص و نخبه که تخصص مستقیم در محور هدف و سوال پژوهش داشته اند جهت پاسخ گویی، استفاده گردیده است. «جدول ۱» ثانياً به صورت مستند و مستقیم به عنوان نمونه، عین متن مصاحبه، نخبگان و متخصصان که پاسخگوی سوال پژوهش بوده اند، در ذیل مقوله های اصلی بدست آمده عنوان گردیده است.

ب) روایی بر اساس مؤلفه انتقال پذیری : در این بخش با توجه به بند الف، و مستند بودن نتایج تجزیه و تحلیل یافته ها، این نکته بیان شده است که تجربیات احصاء شده تا حد بسیار زیادی برای آینده قابلیت انتقال و اجراء شدن را دارد.

ج) روایی بر اساس مؤلفه ثبات: طبق این معیار قابلیت تکرار نتایج تجزیه و تحلیل یافته ها در زمان ها و شرایط موجود بیان گردیده است. و لذا ثبات نسبی نتایج تجزیه و تحلیل یافته ها در طول زمان مورد اشاره بوده است. البته می توان این مؤلفه را مشابه معیار پایایی در پژوهش های کمی دانست. در واقع ثبات یک پژوهش بیانگر سازگاری، منطقی بودن و پیوستگی یافته های پژوهش است.

د) روایی براساس مؤلفه تاییدپذیری: بر اساس این مؤلفه اصل عینیت یافته های پژوهش مورد توجه بوده است. با توجه به اینکه مقوله بندی جملات کلیدی پژوهش، بر اساس رویکرد انباشتی بوده است. لذا یافته های پژوهش «مصاحبه ها»، منعکس کننده خصوصیات آشکاری است که نخبگان و متخصصین این حوزه بیان نموده اند، نه ترجیحات و سوگیری های محقق. لذا با بازبینی نتایج و همچنین فرایند پژوهش تأیید پذیری مشخص می باشد.

### تجزیه و تحلیل داده ها و یافته های تحقیق

در این مرحله مصاحبه انجام شده با ۱۰ نفر از خبرگان با ویژگی های جامعه آماری تحلیل محتوای کیفی انجام و جملات کلیدی استخراج و پس از تشکیل جلسات تخصصی با تیم پژوهش و تعدادی از خبرگان مضامین کلیدی به شرح جدول زیر استخراج گردید.

| کد | جملات کلیدی                                                                                  | مضمون کلیدی                    | منبع مضامین و جملات کلیدی |
|----|----------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------|---------------------------|
| ۰۱ | آشنایی با معضلات و مشکلات مردم منطقه و تلاش برای حل مشکلات.                                  | شناخت محیط «مردم و منطقه»      | همه مصاحبه شوندگان        |
| ۰۲ | اتحاد بین طوایف شیعه و سنی.                                                                  | شکاف های قومی/مذهبی            | همه مصاحبه شوندگان        |
| ۰۴ | کلید موفقیت در میدان پر حادثه منطقه جنوب شرق، حضور مؤثر در وسط میدان، و جلب اعتماد مردم است. | اعتماد به مردم                 | همه مصاحبه شوندگان        |
| ۰۶ | بکارگیری سران و بزرگان طوایف منطقه و استفاده از قدرت نفوذ ایشان در بومی سازی امنیت           | نفوذ سران و بزرگان طوایف       | همه مصاحبه شوندگان        |
| ۰۷ | ایجاد اشتغال، ساخت راه و جاده، پل، خانه بهداشت، مدرسه سازی، آبرسانی،                         | محرومیت زدایی و اقدامات مهندسی | همه مصاحبه شوندگان        |

تعیین بر چسب‌ها و زیر مقوله‌ها: برطبق کد گذاری انجام شده توسط دو کد گذار، و همچنین استخراج جملات کلیدی؛ زیر مقوله‌ها و برچسب‌های پژوهش بر اساس شباهت‌ها و تفاوت‌ها در قالب طبقات دسته بندی شده و با رویکرد انباشتی و در نظر گرفتن اصول شش گانه ساخت مقولات «جامع بودن، مانع بودن، همگنی و استقلال داشتن، عینی بودن، منظم بودن و عمومیت داشتن» در جهت رسیدن به اهداف پژوهش به شرح زیر می باشد:

۱- شناخت به محیط «مردم و منطقه»: «از نکات مهم و راهبردی مدیریتی برای منطقه جنوب شرق، مطالعه و تحقیقات میدانی گسترده برای آشنایی با معضلات و مشکلات مردم منطقه و تلاش برای حل این مشکلات است». «توسعه استان، رسیدگی به مردم و اهمیت دادن به سران و بزرگان طوایف و انسداد مرز این سه کار می بایست همزمان با هم نگاه شود و حرکت داشته باشد». «تلاش در راستای شناخت نیازمندیهای منطقه و ایجاد زمینه سرمایه گذاری توسط خود مردم منطقه موجبات ایجاد امنیت پایدار در منطقه را فراهم خواهد نمود».

۲- شکاف قومی/مذهبی: «فضای قالب و روانی منطقه مباحث مذهبی است، بلافاصله با کوچکترین اتفاق تبدیل به معضل مذهبی سیاسی و متعاقب آن امنیتی می شود. و چون عقبه این سیاست و تفکر در خارج از کشور قرار دارد، دشمنان سریع از آن در راستای اهداف خود بر علیه نظام مقدس جمهوری اسلامی استفاده می نمایند». «عدم انطباق سیاست های هر حوزه با حوزه دیگر «سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و امنیتی نظامی» و عدم توسعه و پیشرفت منطقه جنوب شرق، و در کنارش با لحاظ نمودن بافت اهل سنت بودن جمعیتی آن، باعث ایجاد سریع واگرایی در مسائل بوجود آمده در منطقه می گردد. و سریع به جهت وجود شکاف قومی/مذهبی تبدیل به چالش های امنیتی برای منطقه و نظام می گردد».

۳- اعتماد کردن به مردم: نکته راهبردی این است که «کلید موفقیت در میدان پر حادثه منطقه جنوب شرق، جلب اعتماد مردم است». و شهیدان عزیز سلیمانی و شوشتری به معنای دقیق کلمه به این نکته رسیدند. «برای دست یافتن به جلب اعتماد مردم منطقه، باید به دل حادثه رفت، با مردم یکی شد، بر سفره‌هایشان نشست و به درد دل‌هایشان گوش داد». «کار را بایستی به مردم آن منطقه سپرد. یعنی با استفاده از خود مردم منطقه در ابعاد مختلف در راستای توسعه و امنیت پایدار اقدام کرد». «طرح شهید عزیز شوشتری موجب شد که سران

طوایف و بزرگان منطقه احساس تکلیف و وظیفه نمایند و با عشق و دلسوزی و از سر خیر خواهی و میل باطنی ورود به این طرح داشته باشند. و به عنوان معتمد نظام در این عرصه نقش آفرینی نمایند».

۴- نفوذ سران و بزرگان طوایف: «با بررسی اسناد و شواهد میدانی غفلت از ظرفیت بالای نفوذ و تأثیر گذاری بزرگان و سران طوایف منطقه جنوب شرق در مقطعی از تاریخ انقلاب صدمات زیادی به امنیت منطقه وارد شده است. که الحمدالله شهید بزرگوار سردار شوشتری این نکته را به خوبی تشخیص دادند و نسبت به استفاده از این ظرفیت مثبت و تأثیر گذار سران و بزرگان طوایف منطقه در راستای توسعه و امنیت پایدار استفاده نمودند».

۵- محرومیت زدایی و اقدامات مهندسی: موضوع بعدی که یک اقدام راهبردی برای منطقه جنوب شرق محسوب می گردد، بحث اقدامات محرومیت زدایی و مهندسی، بویژه ایجاد زیر ساخت های مهم و اساسی برای توسعه در منطقه جنوب شرق است. که به تفصیل به شرح زیر بیان می گردد:

الف) «اشتغال و کارآفرینی و مبادلات قانونی مرز نشینان و ایجاد درآمد پایدار در راستای محرومیت زدایی و تامین معیشت مرز نشینان اثر مثبت در توسعه و امنیت پایدار داشته است».

ب) «انجام زیر ساخت های مهندسی و زیر بنایی برای توسعه منطقه جنوب شرق کشور دیگر اقدام راهبردی سپاه در منطقه جنوب شرق کشور است. اقدامات مهندسی مثل احداث جاده، پل، مدرسه، مسجد و در یک کلام آبادانی منطقه بوده است. و قطعاً اثر مثبتی برای توسعه و امنیت پایدار داشته است. مردم اگر ببینند که حکومت برای ایشان دلسوزی دارد، تلاش و فعالیت دارد، سازندگی دارد، عمران دارد، معیشت ایجاد کرده است، قطعاً دلگرم به نظام و کشور خواهند شد، و همراه و همدل با نظام برای توسعه و امنیت پایدار با نیروها هم قدم می شوند».

ج) نکته مهم و ضروری در این بخش این است که تمام دستگاه های مسئول در منطقه جنوب شرق اعم از دولتی و غیر دولتی بایستی تحت کنترل قرارگاه عملیاتی قدس قرار بگیرند تا موفقیت حاصل شود. «وحدت فرماندهی».

د) ایجاد اشتغال، راه‌های ارتباطی، خدمات رسانی، راه اندازی بیمارستانهای صحرایی و احداث جاده همزمان با انجام رزمایش و اقدامات تاکتیکی در منطقه بسیار اثر مثبت برای توسعه و امنیت پایدار داشته است. همچنین اعزام گروههای جهادی برای انجام اقدامات هرچند کوچک و موثر مثل احداث کلاس درس، بازسازی و مرمت خانه های روستایی مردم منطقه، احداث حمام، لوله کشی آب برای خانه روستائیان اثر خیلی زیادی برای توسعه و امنیت پایدار داشته است.

۶- تلفیق و پیوند اقدامات محرومیت زدایی و عملیاتی: «تجربه موفق ما در منطقه جنوب شرق کشور بحث پیوند و تلفیق بین اقدامات محرومیت زدایی با اقدامات عملیاتی بوده است. یعنی نیروی زمینی سپاه همزمان با انجام عملیات های دفاعی، امنیتی و پدافند داخلی برای مقابله با ضد انقلاب، اقدامات زیر ساختی و مهندسی در بحث توسعه و محرومیت زدایی از چهره منطقه جنوب شرق کشور را انجام داده است». در ادبیات نیروی زمینی سپاه اقدامات عملیاتی با اقدامات توسعه ای، همزمان، هماهنگ و همگام به موازات هم دیده شده است. یعنی هر جا که اقدامات عملیاتی، امنیتی و دفاع از مرز در حال اجرا است، همزمان با آن اقدامات توسعه ای و محرومیت زدایی برای مردم منطقه نیز پیگیری و اجرا شده است. شدت و ضعف داشته است، اما در مجموع یک سیاست کلی در نظر بوده است. و رویکرد یکی بوده است. و نکته مهم اینکه الگو گیری این موضوع تجربیات متمادی و موفق سپاه از منطقه شمال غرب بوده است.

### نتیجه گیری

با توجه به هدف گذاری اصلی پژوهش "احصای درس آموخته‌های راهبردی فرماندهان نیروهای مسلح در حوزه راهبردی، سیاست واهداف در جهت توسعه و امنیت پایدار "منطقه جنوب شرق کشور" از پیروزی انقلاب اسلامی تا پایان سال ۱۴۰۰" نتایج بدست آمده تحت عنوان "درس آموخته‌های راهبردی موفق " به عنوان پاسخ سوالات به شرح زیر ارائه می گردد:

اقدامات راهبردی، نیروهای مسلح در جهت " توسعه و امنیت پایدار " در منطقه جنوب شرق کشور از پیروزی انقلاب اسلامی تا پایان سال

● «انجام اقدامات زیر ساختی، فنی مهندسی، اشتغال آفرینی منجر به «محرومیت زدایی» و پیوند، تلفیق و همزمانی انجام اقدامات محرومیت زدایی با اقدامات عملیاتی یک درس

آموخته راهبردی موفق به شمار آمده است». وقتی مردم به چشم خود ببینند که حاکمیت در حال تلاش برای رفع محرومیت از چهره منطقه است، بسیار امیدوار به آینده و کشور خواهند شد و خودشان هم در این راه مجاهدت می نمایند. و موجبات رضایتمندی مردم از حاکمیت و از طرفی کم شدن نفوذ دشمنان خواهد شد. لذا اقدامات محرومیت زدایی، فنی مهندسی و از سوی دیگر تلفیق این اقدامات توسعه ای با اقدامات عملیاتی برای مقابله با ضد انقلاب تأثیر بسیار زیادی در رضایتمندی مردم منطقه داشته است.

● «تهیه، تنظیم و تدوین اسناد راهبردی و کاربردی مثل: کار ویژه امنیت مرز، سند راهبردی جنوب شرق، طرح جامع کنترل و انسداد مرز، اقدام راهبردی موفق به شمار آمده است. البته اجرایی نشده است، که اگر اجرایی شود، اقدام راهبردی بسیار موفق تری خواهد بود. اگر این اسناد راهبردی اجرایی گردید، در واقع منطقه جنوب شرق در ریل توسعه و آبادانی همه جانبه قرار خواهد گرفت. و اگر توسعه همه جانبه اتفاق بیفتد، امنیت هم بدنبال آن خواهد آمد.

● عدم ثبات قدم و تداوم در اجرای سیاست ها، راهبردها و اهداف اصولی انقلاب، توسط مجریان «دولت ها» مهمترین درس آموخته ناموفق و منفی در این حوزه می باشد. لذا این سیاستهای اصولی بدون هیچگونه سیاسی کاری و اهمالی می بایست اجرا شود. مهمترین اصل برای به نتیجه رسیدن کارها، ثبات در قدم و راه است. رهبر معظم انقلاب در تاریخ اول آبان ماه سال ۱۳۹۸ خطاب به نیروهای انقلابی فرمودند: «اگر ثبات قدم نباشد رابطه با انقلاب قطع می شود».

● در واقع بخش اصلی و مهمی که موجبات به ثمر نشستن سیاستگذاری ها و تعیین اهداف منجر می شود، ثبات در قدم و انجام کارهاست. عدم نظارت و کنترل در مورد تأسیس مدارس و مراکز به اصطلاح دینی در منطقه که مروج افکار ضاله و وهابیت هستند، یک غفلت راهبردی ناموفق بوده است.

- درس آموخته ناموفق راهبردی بعدی در خصوص انجام اقدامات فرهنگی و عملیات روانی همزمان با اقدامات انتظامی و امنیتی، بخصوص همزمانی این اقدامات با سایر تدابیر و سیاستگذاری ها، بویژه فضای مجازی. که موفقیت چندانی حاصل نگردید.
- واقعیت امر این است که ما در بحث انجام اقدامات رسانه ای و عملیات روانی ضعیف هستیم و دشمن در این خصوص بسیار قوی عمل کرده است. نمونه اش اغتشاشات سال گذشته «آبان ماه ۱۴۰۱». رهبر معظم انقلاب در تاریخ ۱۴۰۱/۱۱/۲۶ در دیدار جمعی از مردم تبریز فرمودند: «امپراطوری رسانه ای دنیا دست صهیونیستها و آمریکایی‌هاست. اگر ادعا دارید جمهوری اسلامی به بن‌بست رسیده، پس چرا میلیاردها دلار خرج براندازی‌اش می‌کنید؟ همچنین معظم له در بیانات خودشان در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۲۳ اردیبهشت ۱۳۷۹ فرمودند: «دشمن برای بیست سال، سی سال، چهل سال، پنجاه سال بعد نقشه می‌کشد؛ چون دشمن که یک شخص نیست؛ دشمن یک اردوگاه است. اسلام هم اردوگاه است. اردوگاه اسلام هم برای ده سال، بیست سال، پنجاه سال، صدسال، آمادگی ایجاد می‌کند. آری؛ فقط این دشمن نیست که پنجاه سال بعد را می‌بیند؛ ما صدسال بعد را می‌بینیم». لذا بایستی در بحث عملیات روانی بویژه فضای مجازی تلاش زیادی داشته باشیم.
- عدم انطباق سیاست‌ها و راهبردی های نظامی امنیتی با سایر راهبردهای اتخاذی در حوزه های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی یکی از درس آموخته های راهبردهای ناموفق و منفی در جنوب شرق است. به عنوان مثال: قرارگاه منطقه ای بر اساس سیاستهای ابلاغی سلسله مراتب نیروهای مسلح و حیطه وظایف نظامی امنیتی یک تصمیم می گیرد، در مقابل استاندار منطقه به لحاظ سیاست های تعریف شده برایش، یک تصمیم دیگری دقیقا مخالف قرارگاه منطقه ای می گیرد.
- درس آموخته ناموفق راهبردی بعدی این است که طرح های مردم یاری و عمرانی «محرومیت زدایی» و سیاستهای توسعه ای می بایست در راستای عمران و آبادانی منطقه جنوب شرق باشد، در صورتی که این راهبردها برای کنترل امنیتی منطقه و

حفظ وضع موجود منطقه بکار گرفته شده است. و این بدترین شکل اداره و مدیریت منطقه بحساب آمده است.

● با توجه به اقدامات محرومیت زدایی و اجرای سیاست های توسعه ای در طول مدت حیات بابرکت نظام مقدس جمهوری اسلامی، متأسفانه هنوز چهره محرومیت از منطقه جنوب شرق کنار نرفته است. لذا تا زمانی که تمامی سیاست ها و راهبردها در تمامی حوزه ها در مسیر توسعه منطقه حرکت نکند، نباید انتظار تحول چشمگیر داشته باشیم. درس آموخته راهبردی ناموفق بعدی بحث غفلت از انجام اقدامات عقیدتی، فقهی همزمان با اجرای طرح بومی سازی امنیت بر روی نیروهای جذب شده در طرح بومی سازی امنیت است.

● مباحث عقیدتی و فقهی در طول خدمت می بایست مورد توجه قرار گیرد. «ان الانسان لفی خسر» همه ما در لبه پرتگاه سقوط به دامن شیطان قرار داریم. این مباحث بسیار مهم و کاربردی است. لذا همزمان با اجرای طرح بومی سازی امنیت در راستای تقریب مذاهب با نیروهای جذب شده اهل سنت در این طرح انجام این اقدام بسیار اثر گذار و مهم است.

**سیاست های نیروهای مسلح در جهت " توسعه و امنیت پایدار" در منطقه جنوب شرق کشور از پیروزی انقلاب اسلامی تا پایان سال ۱۴۰۰**

| ردیف | نوع سیاست                           | اقدامات صورت گرفته                                                           |
|------|-------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------|
| ۱    | ایجاد و حفظ وحدت فرماندهی           | تشکیل قرارگاه عملیاتی منطقه ای، گماردن یک فرمانده مستقل برای قرارگاه عملیاتی |
| ۲    | گسترش رفاه و ارتقاء امید            | ارتقاء سطح منزلت و شأن کارکنان                                               |
| ۳    | گسترش امنیت و رسیدن به توسعه پایدار | اقدامات نه گانه                                                              |
|      | تقویت وحدت ملی                      | اقدامات نه گانه                                                              |
| ۴    | توان برتری نظامی بر دشمن            | خارج شدن از لاک دفاعی و تدبیر تهاجمی بر دشمن                                 |
| ۵    | مقابله با ضد انقلاب                 | تلفیق اقدامات محرومیت زدایی، فنی مهندسی با اقدامات عملیاتی                   |

## اهداف نیروهای مسلح در جهت "توسعه و امنیت پایدار" در منطقه جنوب شرق کشور از پیروزی انقلاب اسلامی تا پایان سال ۱۴۰۰ چه بوده است؟

با توجه به تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش، اهداف نیروهای مسلح در بحث توسعه و امنیت پایدار در منطقه جنوب شرق کشور به شرح زیر عنوان می‌گردد:

| ردیف | نوع اهداف                                                           | اقدامات صورت گرفته                                                                                          |
|------|---------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ۱    | ایجاد اشتغال، درآمد پایدار و رفاه اجتماعی                           | محرومیت زدایی                                                                                               |
| ۲    | بهسازی و مرمت ابنیه «جاده سازی، خانه بهداشت، پل سازی، آبرسانی و...» | اقدامات مهندسی مهندسی                                                                                       |
| ۳    | رسیدن به یک نقطه مطلوب از توسعه و امنیت پایدار                      | تهیه، تنظیم و تدوین اسناد راهبردی توسعه جنوب شرق                                                            |
| ۴    | رسیدن به یک اشراف مطلوب اطلاعاتی                                    | انجام و بکارگیری اقدامات فنی مهندسی، الکترونیکی، اپتیکی، و ترکیبی                                           |
| ۵    | رسیدن به یک نقطه مطلوب کنترلی و انسدادی مرز                         | انجام و بکارگیری اقدامات فنی مهندسی، الکترونیکی، اپتیکی، و ترکیبی و همچنین اقدامات ستادی و دیپلماسی ستاد کل |
| ۶    | رسیدن به نقطه مطلوب وحدت فرماندهی                                   | تشکیل قرارگاه عملیاتی منطقه ای، گماردن یک فرمانده مستقل برای قرارگاه عملیاتی                                |
| ۷    | رسیدن به یک حد مطلوب رفاه و رضایتمندی شغلی در بین کارکنان           | ارتقاء منزلت و شأن کارکنان شاغل در منطقه جنوب شرق.                                                          |

### پیشنهادهای

- ۱- شورای عالی امنیت ملی، طوری برنامه ریزی نماید که سیاست‌ها، راهبردها و اهداف ابلاغی نظام مقدس جمهوری اسلامی به مسئولان ذی‌ربط در خصوص منطقه جنوب شرق، به عنوان خطوط اصلی و قرمز نظام لحاظ شده و هیچکس حق عدول از این تدابیر را نداشته باشد.
- ۲- با توجه به رویکرد جدید دشمنان نظام مقدس جمهوری اسلامی مبنی بر راهبرد جنگ ترکیبی، اولاً ضمن شناساندن ابعاد مختلف این جنگ به فرماندهان و مسئولان کشور بویژه منطقه جنوب شرق، ثانیاً می‌بایست رویکرد در این حوزه به سمت انجام اقدامات فرهنگی و

عملیات روانی ویژه بخصوص در بحث فضای مجازی حرکت نماید. در واقع برای مقابله در این جنگ، راهبرد متناسب همان جنگ را می خواهد. جنگ شناختی، راهبرد تاکتیکی جنگ شناختی و ترکیبی می خواهد.

۳- نکته اساسی در بحث توسعه و امنیت پایدار انجام اقدامات ترکیبی یعنی بکارگیری همه اقدامات فنی مهندسی « دیوارکشی، احداث کانال، ایجاد سیم خاردار»، در کنار سایر اقدامات اشراف اطلاعاتی مثل بکارگیری پهپاد، دوربین مداربسته و البته نظارت و مراقبت، بسیار موثر در مقابله با ضد انقلاب، توسعه و امنیت پایدار در منطقه جنوب شرق بوده است.

۴- انطباق سیاست‌ها و راهبردهای مورد اشاره در حوزه های مختلف لازم و ضروری است و فرماندهان تصمیم گیر در این موضوع لاجرم این نکته را بایستی جدی بگیرند. عدم انطباق سیاست‌ها و راهبردهای مورد اشاره در حوزه های مختلف و عدم توسعه و پیشرفت منطقه جنوب شرق، و در کنارش با لحاظ نمودن بافت اهل سنت بودن جمعیتی منطقه، باعث ایجاد سریع واگرایی در مسائل بوجود آمده در منطقه می گردد. و به جهت وجود شکاف قومی/مذهبی به سرعت تبدیل به چالش‌های امنیتی برای منطقه و نظام می گردد. چون فضای قالب و روانی منطقه مباحث مذهبی است، بلافاصله با کوچکترین اتفاق تبدیل به معضل مذهبی سیاسی و متعاقب آن امنیتی می شود. و چون عقبه این سیاست و تفکر در خارج از کشور قرار دارد، دشمنان سریع از آن در راستای اهداف خود بر علیه نظام مقدس جمهوری اسلامی استفاده می نمایند. لذا انطباق سیاست‌ها و راهبردهای مورد اشاره جدی گرفته شود.

## منابع

- پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری <http://www.leader.ir>.
- ازکیا مصطفی، (۱۳۸۷). کتاب جامعه شناسی توسعه و توسعه نیافتگی روستای ایران. تهران، انتشارات اطلاعات، چاپ هشتم
- افخمی احسان، (۱۳۹۶). مقاله مولفه‌های امنیت ملی و جایگاه آن در مناظره‌های انتخاباتی
- افتخاری اصغر، (۱۳۷۸). مقاله چهره متغیر امنیت داخلی: بررسی نسبت امنیت داخلی با رقابت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات راهبردی، دوره ۲ شماره ۴ صفحه ۱۹ تا ۵۲
- اسکندری محمدرضا، (۱۳۹۴). مقاله شبکه‌های اجتماعی؛ ترفندی برای تهدید امنیت ملی، قابل بازیابی در <http://www.farsnews.com/newstext.phpnn>
- پور امیری احسان، (۱۳۹۷). پایان نامه امنیت پایدار در شرق ایران مطالعه موردی سیستان و بلوچستان. دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران.
- جان بزرگی احسان، (۱۳۸۸). مقاله اهداف و چرایی توسعه اقتصادی، <https://www.prozhe.com>
- زاهدی محمد رضا، اخوان پیمان، نقدی خناچاه شایان، ۱۳۹۸. مقاله شناسایی موانع کلیدی مدیریت دانش و درس آموخته ها در سازمان های پروژه محور نظامی، فصلنامه مدیریت نظامی، سال نوزدهم، شماره ۴ صفحات ۲۹ تا ۶۸
- لطفی مصطفی، (۱۳۹۰). پایان نامه الگوی امنیت پایدار در جمهوری اسلامی ایران. دانشگاه تربیت مدرس - دانشکده علوم انسانی
- مختاری حسین، مؤمنی مهدی، باقری مهرداد، (۱۳۹۳). مقاله تدوین راهبردهای آمایش مناطق مرزی؛ مطالعه موردی مرزهای شرقی کشور
- معزی علی و وثوقی سعید، (۱۳۹۷). مقاله نسبت «امنیت» و «توسعه» در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه علمی پژوهشی سیاست جهانی، دوره هفتم شماره دوم تابستان (۱۳۹۷).
- نصیری حسین، (۱۳۸۴). مقاله امنیت ملی پایدار. اطلاعات سیاسی اقتصادی، مرداد و شهریور ۱۳۸۴، شماره ۲۱۵ و ۲۱۶.